

Вступне слово

Євангеліє від Луки завжди приваблювало своєю красою як богословів та художників, так і простих віруючих. Його широко застосовують як у богослужіннях, так і в церковному вчителстві, а зокрема в катехизації та духовному житті. Саме завдяки йому знаємо прекрасні Ісусові притчі про Милосердного батька, Доброго самарянина, митаря і фарисея, багача і Лазаря, нечесного управителя та інші, а також деякі чуда і події з Ісусового життя, про які згадує тільки св. Лука, як наприклад, звіщення Захарії і народження Івана Хрестителя, пророцтво Симеона і Анни, відвідання храму дванадятирічним Ісусом, післанництво 72 учнів, гостинність Марти і Марії, зцілення скорченої жінки, зцілення десятиох прокажених, зустріч із Закхеєм, подорож учнів до Емаусу... Окрім цього Лука, найбільше з усіх євангелистів, говорить про Марію, Ісусову матір: він подає опис Благовіщення в Назареті, відвідини Марією Єлисавети, пророчі слова Симеона, звернені до Марії, про те, що меч прошиє їй серце, розповідає, як Марія і Йосиф шукали дванадцятилітнього Ісуса у Єрусалимі, та зазначає, що в Назареті «мати його зберігала всі ці слова у своїм серці» (Лк 2,51). Слід згадати і пророчий оклик якоїсь жінки з-між народу: «Щасливе лоно, що тебе носило, і груди, що тебе кормили» (Лк 11,27), — і блаженство, яке Ісус промовляє у відповідь та скеровує до кожного правдивого учня: «Справді ж блаженні ті, що слухають Боже слово і його зберігають» (Лк 11,28). Якщо до цього додати ще й реакцію Марії на слова привітання архангела Гавриїла, висловлену дієсловом «роздумувати» [у собі, у серці] (гр. *διαλογίζομαι*), то можемо побачити, як євангелист Лука подає нам у своєму Євангелії не тільки «вивідані докладно від початків» і «написані за порядком» події

з життя Ісуса і його слова, щоб ми пізнали «стійкість науки, яку ми прийняли» (пор. Лк 1,3-4), але також в образі Марії змальовує взірець ідеального учня, який роздумує у своєму серці над почутим Словом і зберігає його. Саме це ми намагаємося робити через/під час *lectio divina!*

Твір Луки вирізняється з-поміж інших синоптичних Євангелій щонайменше трьома особливостями. По-перше св. Лука дуже витончений розповідач, який чудово володіє грецькою мовою і пристосовує свій стиль як до грецького перекладу Сімдесяти (LXX), так і до культури та ментальності своїх адресатів (вражає те, як Лука подекуди замінює важке для грецького читача поняття «воскресіння» твердженням «Він — живий» (пор. Лк 24,23; Ді 1,3; 25,19), або ж, описуючи переображення, оминає термін μεταμορφω (переображувати[ся]) (пор. Лк 9,29), аби уникнути асоціацій з «метаморфозами» грецьких богів, про які його читачі могли бути добре обізнані).

Друга особливість — Лука є автором не тільки *Євангелія*, але також ще одної новозавітньої книги — *Діянь Апостолів*. *Діяння* не є незалежним твором, його радше можна вважати другим томом однієї цільної праці, в якому Лука хотів показати, як діло Ісуса завдяки апостолам і через них продовжується у Церкві. Таке «продовження» Ісусової діяльності в житті Церкви дуже добре відображає концепцію Луки, згідно з якою історія спасіння складається з трьох етапів: час обітниць (Старий Завіт), час Ісуса (Євангеліє) і час Церкви — наш час.

Третя особливість Луки полягає в тому, що він, більше від інших євангелистів, спонукав фантазію і геній митців, передусім художників, передати через мистецтво епізоди і окремі важливі події, про які згадує тільки він. Досить пригадати численні образи й ікони «Благовіщення», які знаходимо чи не в кожному нашому храмі, а також у музеях

і галереях цілого світу; або ж пригадати «Вечерю в Емаусі» Рембрандта чи «Навернення апостола Павла» Караваджо...

Сам Лука дуже скромно стверджує, що він просто розповідає про події, які сталися між нами, щоб учень міг утвердитися в вірі. Однак оте «між нами» — це не тільки спомин з минулого, а передусім свідомість присутності Христа в житті Церкви. Тому й *Євангеліє від Луки* нам слід читати не як мемуари про якусь визначну постать з минулого, а як свідчення про Живого, який безнастанно продовжує діяти і навчати у своїй спільноті.

Згідно з церковним переданням, Лука є також іконописцем Марії. І хоч не можемо нині науково довести, що власне Лука написав на дошці ікону Марії, однак можемо побачити в ньому неперевершеного іконописця Богородиці в його описі Марії у часі Благовіщення та відвідин Єлисавети, у піклуванні про Сина, а особливо у вкладеному в її уста гимні «Величає душа моя Господа», яким і ми сьогодні величаємо Господа за те, що зглянувся (уже!) на нас і вчинив нам великі діла.

На завершення хотілося б вказати на ще одну цікаву деталь у цьому Євангелії, яке приділяє аж 10 розділів Ісусовій подорожі до Єрусалима (Лк 9,51-19,28), котрі не мають паралелей в інших Євангеліях і містять власний матеріал Луки. Йдеться про дієслово «треба» (δεῖ), яке Лука вживає у *Євангелії* і *Діяннях* 27 разів (Лк 2,49; 4,43; 9,22; 12,12; 13,14.33; 17,25; 19,5; 21,9; 22,37; 24,7.44; Ді 1,21; 3,21; 4,12; 5,29; 9,6.16; 14,22; 15,5; 16,30; 19,21; 20,35; 23,11; 25,10; 27,24.26), визначаючи ним не так невідтворотність долі, а радше впевненість у сповненні Божого задуму спасіння (див. Лк 24,44), до якого і нам треба приєднатися (див. Ді 14,22).

о. др. Тарас БАРЩЕВСЬКИЙ

Вступ до Євангелія від Луки

Особливою прикметою третього Євангелія є дуже приваблива особистість його автора, яка проявляється впродовж усього твору. Лука — це письменник великого таланту й делікатної душі. Він побудував свій твір в оригінальний спосіб, дбаючи про інформацію і порядок (1,3). Не можна сказати, що він зміг надати матеріалові, почерпнутому з передання, більш «історичну» конфігурацію, ніж Матей і Марко; повага до першоджерел та спосіб їх поєднання обмежували свободу автора. Він значною мірою переймає план *Євангелія від Марка*, але робить чимало переставлень і пропусків. Деякі епізоди переміщені (3,19-20; 4,16-30; 5,1-11; 6,12-19; 22,31-34, і т. д.) часом задля ясності та логіки, а часом у наслідок впливу інших традицій, серед яких слід виокремити ту, що відображена у четвертому Євангелії. Інші епізоди пропущено тому, що вони були менш цікавими для читачів-поган (Мр 9,11-13), чи тому, що вони вже містилися в першій збірці (Мр 12,28-34; пор.: Лк 10,25-28), або, як щодо великого пропуску Марка 6,45-8,26, через те що Лука або не знайшов цієї частини у своєму примірнику *Євангелія від Марка*, або ж, знаючи про неї, вважав її повтором.

Найбільш помітну різницю, порівняно з другим Євангелієм, становить великий додаток (9,51-18,14), з якого видно, що Лука використовує збірку Ісусових слів («logia»), поєднуючи її з власними відомостями. Цю центральну частину подано у формі подорожі до Єрусалима, про яку він постійно нагадує (9,51; 13,22; 17,11), базуючись на *Євангелії від Марка* (10,1). У розповіді слід вбачати не так реальний спогад про низку подорожей, як важливу для Луки богословську ідею: святе місто є тим місцем, де має здійснитися спасіння

(9,31; 13,33; 18,31; 19,11), там почалося Євангеліє, (1,5н) і там воно має закінчитися (24,52н), — з явленнями і зустрічами, які, за Лукою, відбуваються не в Галилеї (24,13-51; пор. 24,6 з Мр 16,7 і Мт 28,7.16-20), а в Єрусалимі, оскільки звідти має розпочатися євангелізація світу (24,47; Ді 1,8).

Якщо і далі порівнювати в деталях *Євангеліє від Луки* з першоджерелами — як з тим, котре ми знаємо краще, з *Євангелієм від Марка*, так і з джерелами, які відображають паралельні місця *Євангелія від Матея* — можна помітити дуже уважну працю письменника, який дрібними підправленнями, пропусками чи додатками досягає висот у поданні фактів, зберігаючи властивий йому стиль, уникаючи або пом'якшуючи те, що могло зачепити його власну вразливість чи вразливість його читачів (пор. 8,43 з Мр 5,26; опускає Мр 9,43-48, 13,32; і т. д.) або бути для них мало зрозумілим (опускає Мт 5,21н.33н; Мр 15,34; і т. д.), виражаючи пошану до апостолів (опускає Мр 4,13; 8,32н; 9,28н; 14,50) або виправдовуючи їх (Лк 9,45; 18,34; 22,45), пояснюючи незрозумілі слова (6,15) або уточнюючи географічні відомості (4,31; 19,28н37; 23,51) і т. д.

Через ці численні дрібні підправлення, а особливо завдяки багатому внескові — результатів особистих пошуків — Лука виявляє свої погляди і стремління своєї душі. Точніше кажучи, Святий Дух у такий, базований на джерела і багатий на повчання, спосіб Луки, представляє нам євангельську вістку. Зрештою, йдеться не так про великі богословські тези (фундаментальні ідеї в нього ті самі, що в Марка і в Матея), як про релігійну психологію, в якій разом із досить поміркованим впливом його учителя Павла помітні риси, властиві темпераментові Луки. Як справжній «*scriba mansuetudinis Christi* — письменник Христового милосердя» (Данте), він любить підкреслювати милосердя Учителя до грішників (15,1н.7.10) й описувати сцени прощення (7,36-50; 15,11-32;

19,1-10; 23,34.39-43). Він радо звертає нашу увагу на ніжність Ісуса до смиренних і бідних та на його суворість до пихатих і багатих марнотратників (1,51-53; 6,20-26; 12,13-21; 14,7-11; 16,15.19-31; 18,9.14). Однак навіть справедливий вирок буде виконано лише після терпеливого й милосердного відтермінування (13,6-9; пор. з Мр 11,12-14). Необхідно лише покаятися, зректися самих себе. Великодушний і мужній Лука настійно повторює вимогу рішучого й абсолютного зречення (14,25-34), зокрема через відмову від багатства (6,34н; 12,33; 14,12-14; 16,9-13). Варто ще звернути увагу на властиві третьому Євангелію уривки, де йдеться про необхідність молитви (11,5-8; 18,1-8) і про приклад, який у цьому давав Ісус (3,21; 5,16; 6,12; 9,28). Нарешті, як і у св. Павла і в Діяннях Апостолів, Святий Дух посідає перше місце, що підкреслено лише в Луки (1,15.35.41.67; 2,25-27; 4,1.14.18; 10,21; 11,13; 24,49). Усе це відбувається в атмосфері вдячності за божественні дари та духовної радості, яка огортає все третє Євангеліє (2,14; 5,26; 10,17; 13,17; 18,43; 19,37; 24,51н), надає творові Луки запалу, який зворушує і надихає.

Стиль Марка різкий, з арамейськими термінами і навіть помилками, але спонтанний і сповнений жвавості народної розповіді, яка захоплює. Стиль Матея теж повний арамеїзмів, але вишуканіший, менш барвистий, зате правильніший. Стиль Луки складний: чудовий, коли Лука говорить сам від себе, однак дещо гірший у тих місцях, де Лука сумлінно передає свої першоджерела, включно з їхніми стилістичними недосконалами, навіть якщо і поправляє їх. Врешті, він навмисно й на диво вдало імітує біблійний стиль грецького перекладу Сімдесятьох.